

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Sarita Tolonen

HÄTÄVARJELUN JA HÄTÄVARJELUN LIIOITTELUN RAJAT

Opinnäytetyö
Kesäkuu 2017

OPINNÄYTETYÖ
Kesäkuu 2017
Liiketalouden koulutusohjelma

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
(013) 260 600

Tekijä
Sarita Tolonen

Nimeke
Hätävarjelun ja hätävarjelun liioittelun rajat

Tiivistelmä

Tässä opinnäytetyössä käsiteltiin hätävarjelua ja hätävarjelun liioittelua sekä niiden välistä rajoja. Tavoitteena oli selvittää, mitä edellytyksiä kuuluu hätävarjeluun ja hätävarjelun liioitteluun sekä missä menee näiden raja ja mitkä asiat ovat vaikuttaneet oikeuskäytännössä näiden arviointiin.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin lainopillista kirjoituspöytätyömenetelmää. Lähteinä olivat ensisijaisesti lait ja säädökset. Myös hallituksen esityksiä, oikeustapauksia ja oikeuskirjallisuutta käytettiin lähteinä.

Hätävarjelusta ja hätävarjelun liioittelusta on säädetty rikoslaisissa (39/1889) ja ne kuuluvat vastuuvapausperusteisiin, jotka vapauttavat rikosvastuusta. Hätävarjelu on puolustusteko, jota käytetään torjumaan oikeudeton hyökkäys. Hätävarjelun liioittelussa on ylitetty hätävarjeluun liittyvät aikarajat, eli puolustusteko on tehty ennen tai jälkeen hyökkäyksen. Myös liiallinen voimakeinojen käyttö voi olla hätävarjelun liioittelua.

Arvioitaessa hätävarjelua otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus sekä muut olosuhteet. Näitä arvioidaan kokonaisuutena; yksittäisen asian perusteella ei voida vielä sanoa, onko kyseessä hätävarjelu. Laki ei anna suoraan vastausta siihen onko kyseessä hätävarjelu vai sen liioittelu, joten lopputuloksen kannalta tuomioistuimen omalla tulkinnalla on iso merkitys.

Kieli
suomi

Sivuja 32

Asiasanat
hätävarjelu, itsepuolustus, vastuuvapaus

THESIS
June 2017
Degree Programme in Business Economics
Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
FINLAND
(013) 260 600

Author
Sarita Tolonen

Title
Limits of Justifiable Self-defence and Excess of Justifiable Self-defence

Abstract

This thesis handles the acts of self-defence and excessive self-defence and their differences. The purpose is to find out the preconditions concerning those two. Moreover, the purpose is to find out what type of factors in the legal praxis have influenced judgments.

The research method for this thesis was a juridical desk study. The main sources used were laws and decrees. In addition, government proposals, law cases and legal literature were used as sources.

The Criminal Code of Finland describes justifiable self-defence and excessive self-defence. Depending on the nature of self-defence, it can discharge the perpetrator from the liability in criminal cases. Self-defence is an act of defence, which is used to stop unjust assault. In excessive self-defence the time limits that are related to justifiable defence are exceeded; the act of defence has been done before or after the assault. The unnecessary use of force can also be judged as excessive self-defence.

When judging justifiable self-defence, the court considers the nature and force of the assault and other circumstances. These are judged as a whole; the court cannot say if it is about justifiable self-defence only by one factor. The law does not give straight answer for the court to judge whether it is justifiable or excessive self-defence so the outcome depends a lot on the court's interpretation.

Language
Finnish

Pages 32

Keywords

justifiable self-defence, self-defence, discharge from liability

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Rikos ja vastuu	7
2.1	Rikos.....	7
2.2	Rikosoikeudellisen vastuun edellytykset	8
2.3	Vastuuvapausperusteet	11
3	Hätävarjelu ja hätävarjelun liioittelu sekä niiden väliset rajat	15
3.1	Hätävarjelu.....	15
3.2	Hätävarjelun liioittelu.....	18
3.3	Missä menee raja?	19
3.4	Hätävarjelun ja sen liioittelun arviointi oikeuskäytännössä	20
4	Pohdinta.....	26
	Lähteet.....	31

1 Johdanto

Hätävarjelu on rikoslain (39/1889) 4:4 §:n mukaan tarpeellinen puolustusteko, jolla torjutaan aloitettu tai välittömästi uhkaava oikeudeton hyökkäys. Teko on sallittu, jos se ei selvästi ylitä sitä, mitä on pidettävä puolustettavana. Kokonaisuutta arvostellaan hyökkäyksen laadun ja voimakkuuden, puolustautujan ja hyökkääjän henkilön sekä muiden olosuhteiden kannalta. Näin ollen hätävarjelu on oikeuttamisperuste, jolla rikosvastuu poistetaan.

Perusteluina sille, miksi yksityishenkilölle on annettu oikeus puolustautua voimakeinoin hyökkäystä vastaan, on kerrottu se, että ihmisellä on sisäsyntyinen taipumus puolustaa itseään ja lähimmäisiään. Tätä vaistoa oikeusjärjestys ei voi poistaa. Itsepuolustuksella on myös tarkoitus toimia pelotteena; rikollinen ei voi yleensä ennakoida, puolustautuuko uhri voimakeinoin. Sallituille hätävarjeluteoille on kuitenkin asetettu laissa ehdot. (Frände 2005, 150.)

Hätävarjeluun liioittelu on rikoslain 4:4 §:n mukaan puolustusteko, jossa on ylitetty hätävarjeluun rajat. Liioittelu on anteeksiantoperuste ja tekijä voidaan vapauttaa rangaistusvastuusta, jos häneltä ei olisi kohtuudella voinut vaatia toisenlaisia suhtautumista tilanteeseen olosuhteet huomioon ottaen.

Jos hätävarjeluun rajat on ylitetty, puolustustekoa ei silloin ole tehty aikarajojen sisällä, eli puolustus on aloitettu joko ennen hyökkäystä tai vasta kun se on jo ohi. Raja ylitetään myös, jos hyökkäyksen torjumiseksi käytetään tarpeettoman kovia voimakeinoja. Esimerkiksi jos hyökkääjä lyö nyrkeillä, ei ole tarpeellista käyttää puolustautumiseen asetta. Anteeksiantoperusteena hätävarjeluun liioittelua käytetään, jos tekijä ei olisi voinut toimia toisin. Oletus on, että hätävarjelutilanteessa henkilö pystyy pitämään voimakeinot sallituissa rajoissa. Tätä kuitenkin arvioidaan tapauskohtaisesti ja esimerkiksi yllätyksellinen ja erittäin vakava hyökkäys voi johtaa paniikkiin, jolloin puolustautujalta ei voida vaatia erityistä harkintaa voimakeinojen käyttämisessä. (Frände 2005, 195–196.)

Tässä opinnäytetyössä käsittelin hätävarjelua ja hätävarjelun liioittelua ja pyrin selvittämään, missä menee niiden raja. Tätä rajanvetoa tarkastelin myös oikeuskäytännön kannalta ja selvitin sitä, mitkä seikat ovat oikeuskäytännössä vaikuttaneet näiden arviointiin. Työssä käsittelin ensin yleisesti rikosta ja vastuuta: mitkä ovat vastuun edellytykset ja mitä taas kuuluu vastuuvapausperusteisiin. Sen jälkeen käsittelin hätävarjelua ja hätävarjelun liioittelua sekä näiden välistä rajaa ja lopuksi selvitin sitä, mitkä asiat ovat vaikuttaneet oikeuskäytännössä näiden arviointiin ja pystyykö oikeuskäytännön perusteella sanomaan, missä menee hätävarjelun ja hätävarjelun liioittelun raja.

Opinnäytetyössä käsiteltävät aiheet hätävarjelu ja hätävarjelun liioittelu ovat mielestäni yhteiskunnallisesti tärkeitä aiheita. Usein oikeustapauksissa näkee käytettävän puolustuksena hätävarjelua, jos on esimerkiksi ollut jokin tappelutilanne. Nykypäivänä myös turvallisuus esimerkiksi töissä ja yöllä kaupungilla kulkemisessa on ollut yleisen keskustelun kohteena. Esimerkkinä Yle-uutisten artikkeli ”Paras keino ei ole karate, vaan karata – naiselle itsepuolustus on kuin ensiaputaito”, jossa kerrotaan siitä, kuinka naisten halu oppia itsepuolustustaitoja on kasvanut hyvinkin paljon. Taustalla on halu osata puolustautua uhkaavissa tilanteissa sekä oppia se, millaisia keinoja omien oikeuksien puolustamiseen saa käyttää ja missä rajoissa (Kurki 2016). Esimerkkinä siitä, miten hätävarjelua käytetään puolustuksena oikeudessa ja miten vaikeaa sitä on arvioida jälkikäteen, on Yle-uutisten artikkeli ”Naapuririita äityi painiksi ja johti sakkoihin” sekä MTV-uutisten artikkeli ”Oikeus antaa joskus anteeksi 22 puukoniskua, joskus ei yhtäkään: Hätävarjelun arviointi jälkikäteen on vaikeaa”. (Ruokangas 2015 & Kosonen 2016.)

Työn tutkimusmenetelmänä on lainopillinen tutkimus. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka pyrkii selvittämään käsiteltävään oikeusongelmaan voimassa olevan oikeuden sisällön sekä antamaan vastauksen siihen, kuinka itse tilanteessa tulisi toimia oikeuden mukaan. Keskeisessä asemassa on oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkiminen ja niiden sisällön selvittäminen eli tulkitseminen. Toinen tärkeä lainopin tehtävä on systematisointi eli jäsentää voimassa olevaa oikeutta. Sen avulla pyritään luomaan ja kehittämään oikeudellista

käsitejärjestelmää, jonka avulla oikeutta tulkitaan. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 20.)

Lainopin kannalta tärkein oikeuslähde ovat lait ja säädökset. Oikeuslähteitä ovat semmoiset lähteet, jotka sisältävät tietoa oikeuden sisällöstä. Lakien ja säädösten lisäksi oikeuslähteinä käytetään säädösten valmisteluaineistoa kuten hallituksen esityksiä, oikeustapauksia sekä oikeuskirjallisuutta. (Husa ym. 2008, 32–33.)

2 Rikos ja vastuu

Suomessa oikeusjärjestys jakaantuu yksityisoikeuteen ja julkisoikeuteen. Yksityisoikeuteen kuuluvat esimerkiksi varallisuus oikeus sekä perheoikeus. Julkisoikeuteen taas kuuluvat hallinto-oikeus ja valtiosääntöoikeus. Rikosoikeus on oma osa-alueensa oikeudenalajaottelussa ja sijoittuu julkisoikeuden alapuolelle samoin kuin prosessioikeus. Tämä sen takia, että rikosoikeudessa tarkastellaan yksityistä henkilöä suhteessa valtioon, ei toiseen henkilöön. (Melander 2010, 3.)

2.1 Rikos

Yleinen määritelmä rikokselle on teko, josta on laissa säädetty rangaistus (Boucht & Frände 2008, 16). Rikossäännökset koostuvat rikoksen nimestä, tunnusmerkistöstä ja rangaistussäännöksestä (Tapani & Tolvanen 2016, 7). Teon pitää täyttää tietyn rikostyyppin edellytykset sekä rikoksen muut edellytykset. Rikostyyppin edellytykset on kuvattu rikoslaisissa, esimerkiksi rikoslain (39/1889) 28:1 §:n mukaan henkilö, joka anastaa toisen omaisuutta, on tuomittava varkaudesta sakkoon tai vankeuteen. Myös yritys on rangaistavaa. Jotta henkilölle voitaisiin siis tuomita lain mukaan rangaistus varkaudesta, edellytyksenä on, että henkilö on anastanut tai yrittänyt anastaa toisen omaisuutta.

Muita edellytyksiä rikokselle ovat tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus ja syyllisyys. Tunnusmerkistön mukaisuus tarkoittaa sitä, että teko on tehty esimerkiksi tahallisesti, tuottamuksellisesti tai että henkilö on ollut huolimaton. Jos tunnusmerkistö täyttyy, tarkastellaan teon oikeudenvastaisuutta. Teko voidaan katsoa sallituksi, jos jokin oikeuttamisperuste täyttyy, esimerkiksi hätävarjelu tai pakkotila. Jos tällaisia perusteita ei ole, teko on oikeudenvastainen. Viimeisenä katsotaan henkilön syyllisyyttä. Syyllisyyttä tutkittaessa otetaan huomioon anteeksiantoperusteet, jotka voivat vapauttaa henkilön syyllisyydestä. Tällaisia perusteita ovat esimerkiksi jotkut mielisairaudet, puuttuva vastuuikä ja hätävarjeluun liioittelu. Jos näitäkään perusteita ei ole, henkilölle voidaan tuomita rangaistus tehdystä rikoksesta. (Boucht & Frände 2008, 26.)

Rikosoikeudellisilla käskynormeilla on pyritty siihen, että yleisesti tärkeinä pidetyt arvoja ei vaarannettaisi tai loukattaisi. Rangaistuksen oletetaan olevan tekijälle kielteinen ja epämiellyttävä kokemus, jossa kajotaan perustuslaissa suojattuihin etuihin, esimerkiksi vapauteen. Tuomioistuin pyrkii viestittämään rangaistuksella sen, että rikoksen tekijän menettely on ollut paheksuttavaa ja että sellaista toimintaa ei hyväksytä. (Tapani & Tolvanen 2016, 8–9.)

2.2 Rikosoikeudellisen vastuun edellytykset

Rikosoikeudellisen vastuun yleiset edellytykset on kerrottu rikoslain 3 luvussa. Näiden edellytysten tulee täytyä ennen kuin henkilöä voidaan tuomita jostain teosta rangaistukseen. Yleisten edellytysten lisäksi yksittäisissä rikostunnusmerkistöissä on kuvattu eri rikosten lajit, ja rikosvastuun arviointi edellyttää tarkastelua sekä yleisten edellytysten että yhden tai useamman rikostunnusmerkistön näkökulmasta samanaikaisesti (Koskinen 2008, 29).

Rikosoikeudellisen vastuun yleisiin edellytyksiin kuuluu rikoslain 3:1 §:n mukaan laillisuusperiaate, mikä tarkoittaa sitä, että henkilö voidaan todeta syylliseksi johonkin tekoon vain, jos se on tekohetkellä laissa säädetty rangaistavaksi. Myös rangaistuksen tai muun seuraamuksen on perustuttava lakiin. Sama rikosoikeudellinen laillisuusperiaate löytyy myös perustuslain (731/1999) 8 §:stä, jonka

mukaan henkilöä ei voi pitää syyllisenä eikä tuomita rangaistukseen teosta, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei myöskään saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin laissa on säädetty tekohetkellä.

Laillisuusperiaatteeseen sisältyy neljä kieltoa: määräys sitoa rangaistavuus lakiin, joka on suunnattu tuomioistuimille (*praeter legem* –kielto), eli tuomari voi antaa vain laissa säädetyn rangaistuksen laissa säädettyyn rikokseen. Analogiakielto on suunnattu myös tuomioistuimelle ja sen mukaan soveltamisalaa ei saa laajentaa siitä, miten yleensä lakitekstiä tulkitaan ja ymmärretään. Nämä kaksi ensimmäistä kieltoa varmistavat sen, että tuomioistuimen päätökset pohjautuvat lainsäädäntöön. Taannehtivan rikoslain kiellon mukaan rangaistusta ei voi antaa sellaisesta teosta, joka on tehty ennen kuin teko on tullut lain mukaan rangaistavaksi. Viimeisenä on epämääräisen rikoslain kielto, jonka mukaan lain täytyy olla täsmällinen ja tarkkarajainen. Tämä tarkoittaa sitä, että vähintäänkin oikeustieteellisen koulutuksen käyneet, mieluiten myös muut, pystyvät ennakkolta tietämään, mikä on rangaistavaa ja mitä rangaistuksia voi seurata. (HE 44/2002 vp, 29–32.)

Rikoslain 3:2 §:n mukaan rikokseen täytyy soveltaa sitä lakia, joka on rikoksen tekohetkellä ollut voimassa. Kuitenkin jos tuomitsemishetkellä on voimassa toinen laki ja sen soveltaminen johtaisi lievempään rangaistukseen, sovelletaan silloin uutta lakia. Jos muuttunut laki johtaisi ankarampaan kohteluun, sovelletaan vanhaa lakia. Tätä kutsutaan lievemmän lain periaatteeksi ja kohta on tehty poikkeuksena taannehtivan rikoslain kieltoon juuri sellaisia tilanteita varten, joissa uuden säännöksen soveltaminen johtaisi lievempään rangaistukseen (HE 44/2002 vp, 29).

Laiminlyönnin on 3:3 §:ssä kerrottu olevan rangaistavaa, jos siitä nimenomaan määrätään rikoksen tunnusmerkistössä. Myös seurauksen syntymisen estämättä jättäminen on laiminlyöntinä rangaistavaa, jos henkilöllä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seuraus esim. viran tai sopimuksen mukaan.

Laiminlyönnin rangaistavuus voidaan määrätä suoraan laissa rangaistavaksi eli edellyttää aktiivisuutta toimia tietyissä tilanteissa. Näissä tilanteissa puhutaan

varsinaisista laiminlyöntirikoksista. Laissa voidaan myös kieltää jonkin vahinkoseurauksen aiheuttaminen, jolloin jää avoimeksi kysymys, onko seurauksen estämättä jättäminen rangaistavaa. Tilanteessa, jossa tunnusmerkistö täyttyy sekä tekemisellä että laiminlyönnillä, laiminlyönnillä aiheutettua rikosta kutsutaan epävarsinaiseksi laiminlyöntirikokseksi. Tässä tilanteessa henkilö voidaan asettaa vastuuseen vain, jos hänellä on ollut jokin erityinen oikeudellinen velvollisuus seurauksen estämiseen. (HE 44/2002 vp, 39.)

Rikosvastuun edellytyksenä on myös rikoslain 3:4 §:n mukaan se, että tekijä on täyttänyt 15 vuotta sekä on syyntakeinen. Syyntakeeton henkilö ei kykene ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta mielisairauden, vajaamielisyyden, vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi. Ajatuksena 15 vuoden vastuukärajassa on se, että rikosoikeudellinen vastuu edellyttää henkistä kypsyyttä jonka ajatellaan tulevan tuon iän myötä. Henkiin terveyteen liittyvät edellytykset vaikuttavat tekijän kykyyn ymmärtää tekojensa merkitys ja säädellä käyttäytymistään. Nämä tekijät eivät siis poista teon moitittavuutta, mutta voivat tehdä rangaistuksen täytäntöönpanosta mahdottoman tai tarkoituksettoman. Syyntakeisuutta arvioitaessa voidaan käyttää myös termiä alentunut syyntakeisuus, joka on rangaistuksen vähentämisperuste. Alentunut syyntakeisuus sijoittuu siis syyntakeisuuden ja syyntakeettomuuden väliin. (HE 44/2002 vp, 46–51.)

Rikoslain 3:5 §:ssä mainitaan rangaistusvastuun edellytykseksi se, että teko on tahallinen tai tuottamuksellinen. Tähän liittyen 3:6 §:ssä kerrotaan, että tahallisuudella tarkoitetaan sitä, että tekijän tarkoituksena on ollut aiheuttaa seuraus tai hän on pitänyt seurausta varmana tai varsin todennäköisenä. Tämä pykälä koskee seuraustahallisuutta. Olosuhdetahallisuus, jota laissa ei määritellä, lainkäyttäjän täytyy määritellä tunnusmerkistöerehdyssäännöksen avulla. Olosuhdetahallisuudella tarkoitetaan sitä tietoisuutta, jota tekijältä edellytetään niistä seikoista, joiden perusteella voi päätellä muiden kuin seuraustunnusmerkkien täyttymisen. (Tapani & Tolvanen 2016, 63.)

Rikoslain 3:7 §:n mukaan teko on tuottamuksellinen, jos tekijän menettely on ollut huolimaton ja hän on rikkonut huolellisuusvelvollisuutta, vaikka olisi kyen-

nyt sitä noudattamaan. Tällaisella toiminnalla viitataan siihen, miten eri elämänalueilla huolellinen toiminta määräytyy ja että henkilöllä pitää olla tilaisuus toimia huolellisuusvelvollisuuden mukaisella tavalla. Huolellisuusvelvollisuuden rikkomista voidaan tarkastella myös kielletyn riskin näkökulmasta. Tällöin teko sisältää riskin seurauksen syntymisestä, joka on rikosoikeudellisesti haitallinen ja tämä riski on sellainen, että henkilön täytyisi välttää tekemästä tällaista tekoa. (Tapani & Tolvanen 2016, 64.)

2.3 Vastuuvapausperusteet

Rikoslaisissa on määritelty vastuuvapausperusteet, jotka täytyessään vapauttavat henkilön rikosvastuusta. Perusteet voidaan jakaa oikeuttamisperusteisiin, jotka poistavat oikeudenvastaisuuden sekä anteeksiantoperusteisiin, jotka kumoavat syyllisyyden. (HE 44/2002 vp, 99.) Kaikki vastuuvapausperusteet eivät kuitenkaan löydy laista ja perusteita sisältyy myös muihin kuin rikoslakiin. Esimerkiksi pakkokeinolaissa (450/1987) säädetään jokamiehen kiinniotto-oikeudesta sekä itseavusta. (Melander 2010, 121.)

Jos tehtyyn tekoon sovelletaan jotakin oikeuttamisperusteista, teon todetaan silloin olevan sallittu eli oikeusjärjestys hyväksyy sen ja joissain tapauksissa jopa suosittelee tällaista toimintatapaa (HE 44/2002 vp, 16). Tekijän ei tällöin todeta syyllistyneen rikokseen, vaan hän on menetellyt oikein. Tällaiseen toimintaan jokaisella on oikeus sekä ainakin moraalinen velvollisuus. Jos oikeuttamisperustetta sovelletaan, tekijälle ei silloin määrätä rangaistusta eikä mitään muutakaan rikosoikeudellista seuraamusta. (Juho 2004, 231.) Tällaisessa tilanteessa myös ulkopuolisilla on oikeus auttaa tätä henkilöä, joka toimii oikeuttamisperusteen nojalla. Uhrilla ei sitä vastoin ole yleensä oikeutta vastustaa oikeuttamisperusteen nojalla tehtyä tekoa. (Tapani & Tolvanen 2013, 310.) Oikeuttamisperusteisiin kuuluvat hätävarjelu sekä pakkotila.

Anteeksiantoperusteet, jotka voivat tulla sovellettaviksi, jos oikeuttamisperusteita ei ole, poistavat siis syyllisyyden ja teon moitittavuuden. Teko siis annetaan anteeksi, mutta sen oikeudenvastaisuus säilyy ja oikeusjärjestys ei välttämättä

hyväksy samaa toimintatapaa muissa samankaltaisissa tapauksissa. (HE 44/2002 vp, 16.) Toisin sanoen tekijällä ei ole ollut kykyä ja/tai mahdollisuutta tehdä oikeaa valintaa sallitun ja kielletyn käyttäytymisen väliltä (Tapani & Tolvanen 2013, 310). Jos anteeksiantoperustetta sovelletaan, tekijälle ei määrätä rangaistusta, mutta jokin muu rikosoikeudellinen seuraamus voidaan määrätä, esimerkiksi menettämisseuraamus tai vahingonkorvauksia. (Juho 2004, 231.) Anteeksiantoperustetta sovellettaessa rangaistusvastuusta vapautus on henkilökohtainen, eli jos tilanteessa on ollut ulkopuolisia mukana, anteeksiantoperustetta ei automaattisesti sovelleta kaikkiin, vaan jokaisen teko arvioidaan erikseen (Tapani & Tolvanen 2013, 310). Anteeksiantoperusteisiin kuuluvat hätävarjelun liioittelu, pakkotilan rajojen ylittäminen sekä esimiehen käsky.

Rikoslaisissa lueteltaviin vastuuvapausperusteisiin sisältyy myös sellaisia perusteita, joita ei voida sisällyttää oikeuttamis- eikä anteeksiantoperusteisiin. Tällaisia ovat tunnusmerkistöerehdys, jossa tahallisuus kumoutuu sekä kieltoerehdys, josta puuttuu itsenäinen syyllisyysehto. (HE 44/2002 vp, 16.) Rikoslain 4:1 §:n mukaan rikokseen syyllistyminen edellyttää tunnusmerkistön toteutumista. Jos henkilö ei ole selvillä kaikista tunnusmerkistön edellytyksistä tai jos hän erehtyy sellaisesta, teko ei välttämättä ole tahallinen. Tuottamuksellisuutta tämä ei kuitenkaan aina poista. Tekijällä täytyy siis olla väärä kuva siitä, mitä on tapahtumassa. Henkilö voi erehtyä teon kohteesta ja tunnusmerkistössä mainitusta seurauksesta sekä tunnusmerkistöön sisältyvistä teko-olosuhteista. (HE 44/2002 vp, 105.) Rikoslain 4:2 §:ssä on säädetty kieltoerehdyksestä, jossa teon tekijä voi erehtyä pitämään tekoa sallittuna. Tällaisessa tapauksessa erehtymistä voidaan pitää joskus anteeksiannettavana. Anteeksiannettavuus voi tulla kysymykseen tapauksissa joissa laki on ollut puutteellinen tai virheellisestä julkaistu, lain sisältö on erityisen vaikeaselkoinen, viranomaisen on antanut virheellisiä neuvoja tai on jokin muu näihin rinnastettava syy joka voisi perustella anteeksiannettavuutta.

Hätävarjelusta on säädetty rikoslain 4:4 §:ssä. Sen mukaan tarpeellinen puolustusteko on sallittu hätävarjeluna aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi. Teko ei saa ylittää sitä, mitä pidetään kokonaisuutena arvioiden puolustettavana. Tätä arvioidessa huomioon otetaan

hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet. Pakkotilassa on rikoslain 4:5 §:n mukaan sallittua torjua oikeudellisesti suojattua etua uhkaava välitön tai pakottava vaara. Teon täytyy olla kokonaisuutta arvioiden puolustettava, ottaen huomioon kaikki olosuhteet, muun muassa pelastettavan edun ja vahingon laatu sekä suuruus.

Pakkotilan on hätävarjelun tavoin oltava ainut mahdollinen keino vaaran poistamiseksi. Pakottavan vaaran täytyy aiheutua jostain muusta syystä kuin oikeudettomasta hyökkäyksestä, joka on hätävarjelutilanteessa kyseessä. Pakkotilassa tehdyllä teolla aiheutettu vahinko täytyy myöskin olla olennaisesti vähäisempi kuin teolla torjuttu vahinko. (Koskinen 2008, 42.) Pakkotilaoikeuden rajojen ylittämisessä oikeuttamisperusteen rajat on ylitetty, esimerkiksi pelastettava etu on ollut uhrattavaa etua vähäarvoisempi. Pakkotilan rajojen ylittäminen, kuten myös hätävarjelun liioittelu, voi kuitenkin olla anteeksiantoperusteena, jos henkilöltä ei ole voitu kohtuudella edellyttää muunlaista käyttäytymistä tilanteessa. Anteeksiantoperustetta sovelletaan vain tapauksissa, joissa pelastettava arvo on oikeudellisesti suojattu etu. (Tapani & Tolvanen 2013, 344–345.)

Voimakeinojen käytöstä säädetään rikoslain 4:6 §:ssä. Esimerkiksi poliisi joutuu käyttämään työssään voimakeinoja ja oikeudesta voimakeinoihin on säädetty poliisilain (872/2011) 2:17 §:ssä. Rikosoikeuden puolelle tullaan, jos säädetyt rajat voimakeinojen käytössä ylitetään. Voimakeinojen käyttö voi olla anteeksiantoperusteena, mutta sillä on hätävarjelun liioittelua korkeampi kynnyks, koska poliisilta ja muilta tällaisilta henkilöiltä voidaan vaatia enemmän kuin keskivertokansalaiselta. Näissä tilanteissa otetaan huomioon henkilön asema ja koulutus sekä tehtävän tärkeys ja yllätyksellisyys tilanteessa. (Koskinen 2008, 56–57.)

Esimiehen käskystä on säädetty rikoslain 45:26b §:ssä. Sen mukaan sotilas voi välttää rikosoikeudellisen vastuun tietyissä tilanteissa, jos hän on tehnyt rikoksen esimiehen käskystä. Tietämättömyyttä käskyn lainvastaisuudesta pidetään anteeksiannettavana, koska alaisen on perusteltua odottaa, että esimiehen käskyt ovat lainmukaisia. (Tapani & Tolvanen 2013, 346.)

Pakkokeinolain 2:2 §:n mukaan jokaisella ihmisellä on yleinen kiinniotto-oikeus. Jokainen saa siis ottaa kiinni paikanpäältä tai pakenemassa olevan rikoksenteijän, jos rikoksesta voi saada vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos. Myös etsintäkuulutetun henkilön saa ottaa kiinni. Kiinniotettu on luovutettava mahdollisimman pian poliisille. Kiinniotto-oikeus koskee siis jokaista ihmistä, ei pelkästään rikoksen uhriksi joutunutta. Pakkokeinolain 1:5 §:ssä on säädetty itseavusta, jonka mukaan rikoksen kautta kadotetun omaisuuden takaisin saamiseksi saa ryhtyä tarpeellisiin toimiin. Toimiin on ryhdyttävä välittömästi rikoksen tapahduttua. Lisäksi omaisuus voidaan ottaa takaisin henkilöltä joka sitä oikeudettomasti halussaan pitää, eikä saatavilla ole riittävää ja/tai oikea-aikaista viranomaisapua. Lähtökohtana tällaisissa tapauksissa pidetään kuitenkin rikoslain 17:9 §:n mukaista omankäden oikeuden kieltoa, jonka mukaan ensisijaisesti täytyy kääntyä viranomaisten puoleen, jos haluaa omaisuutensa takaisin. (Tapani & Tolvanen 2013, 302–305.)

Rikoslaisissa on säädetty pykälä myös vastuusta vapauttavaa seikkaa koskevas- ta erehdyksestä. Sen mukaan henkilö voi käsittää, että tilanteeseen liittyy hätä- varjelu, pakkotila tai voimakeinojen käyttö. Jos tällainen voidaan perustellusti todeta, vaikka tekoon ei liittysisikään mitään näistä, henkilö voidaan jättää ran- kaisematta tahallisesta rikoksesta. Tuottamuksellinen rikos voi kuitenkin tulla kyseeseen tällaisessa tilanteessa.

Rikoslain mukaan näiden perusteiden nojalla tekijä voidaan vapauttaa koko- naan rangaistusvastuusta. Vaikka tekijää ei vapautettaisikaan rangaistusvas- tuusta, voidaan olosuhteet ottaa huomioon vastuuta lieventävinä seikkoina.

3 Hätävarjelu ja hätävarjelun liioittelu sekä niiden väliset rajat

3.1 Hätävarjelu

Rikoslain 4:4 §:n mukaan hätävarjelua on teko, jota käytetään puolustuksena oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi. Hätävarjelua arvioitaessa otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus sekä muut olosuhteet. Hyökkäyksen laadulla viitataan siihen, kuinka yllättävä se on ollut ja missä hyökkäys on tapahtunut, esimerkiksi suuri ihmisjoukko vai tyhjä parkkihalli. Hyökkäyksen voimakkuudella tarkoitetaan sen vaarallisuutta, eli onko käytetty pelkästään esimerkiksi nyrkkejä vai onko käytössä ollut myös aseita. Muilla olosuhteilla viitataan puolustautujan ja hyökkääjän henkilöön eli ominaisuuksiin kuten sukupuoli, ikä ja ruumiinvoimat. Siihen voi sisältyä myös päihtymystila, mielisairaus, koulutus sekä ilmeinen erehdys. Joissain tilanteissa henkilöitä arvioidaan eri tavalla, esimerkiksi itsepuolustuskoulutuksen saaneita verrattuna sellaisiin jotka eivät omaa itsepuolustustaitoja. Muihin olosuhteisiin sisältyy myös suojeltavan ja uhrattavan intressin arvo sekä puolustustason laatu ja voimakkuus. (Frände 2005, 158–159.)

Hätävarjelu voidaan jakaa kolmeen tyyppiin: itsepuolustukseen, torjuvaan itseapuun ja hätäapuun. Itsepuolustus tarkoittaa itse tehtyjä puolustustoimia henkilöön kohdistuvia oikeudettomia hyökkäyksiä vastaan. Sitä voidaan käyttää esimerkiksi henkirikoksen, pahoinpitelyn, kotirauhan rikkomisen, vapaudenriiston tai raiskauksen kohteeksi jouduttaessa ja torjuttaessa tätä rikosta. Torjuva itseapu tulee kyseeseen, jos omistaja haluaa estää esimerkiksi polkupyörän varastamisen, luvattoman käytön tai vahingoittamisen. Hätäapu taas on toisen henkilön puolustamista. Silloin hyökkäys kohdistuu toiseen henkilöön tai tämän omaisuuteen ja se pyritään torjumaan. Vaikka hätävarjelu voidaankin erotella eri tyyppeihin, rikoslaki ei tee eroa näiden välillä, vaan näitä sääntelevät samat säännökset. (Backman 2004, 6.)

Hätävarjelu on rikoslakien vanhimpia tuntemia vastuuvapausperusteita (HE 44/2002 vp, 17). Hätävarjelusäännösten sisältö on alun perin kopioitu 1800-luvun puolivälissä Ruotsin vastaavista säännöksistä. Kun rikoslain yleisiä oppoja uudistettiin vuonna 2004, muutettiin myös hätävarjelua koskeva säännös, koska vanhat säädökset koettiin ongelmallisiksi. (Terenius 2004, 200–201.) Säännöstä uudistettiin sekä sanamuodon että sisällön kannalta (HE 44/2002 vp, 17). Vanha säännös oli absoluuttisen hätävarjeluun kannalla, eli hätävarjeluun olisi lupa käyttää kaikkia välttämättömiä voimakeinoja hyökkäyksen torjumiseksi. Oikeuskirjallisuudessa ollaan kuitenkin oltu relatiivisen hätävarjeluun kannalla eli että hätävarjelu olisi kohtuus- ja suhteellisuusperiaatteen mukaista. Tämä vakiintunut kanta siirrettiin uudistuksen myötä myös lakitekstiin. Uudessa säädöksessä ei myöskään luetella suojeltavia oikeushyviä, vaan on ajateltu, että rajaukset voidaan tehdä hyökkäyksen käsitteen tulkinnalla sekä säännöksen edellyttämällä puolustettavuusarvioinnilla. (Terenius 2004, 200–201.) Tällä uudistuksella on siis päädytty siihen, että hätävarjelu-oikeutta on harkittava kokonaisuutena ja huomioon otetaan jokainen hätävarjeluun liittyvä osa-alue. (HE 44/2002 vp, 17.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18-19/1990) 2. artiklassa kerrotaan jokaisen oikeudesta elämään. Jokaisen maan on suojattava tämä oikeus laissa. Keneltäkään ei saa riistää elämää tahallisesti. Artiklassa kuitenkin mainitaan, että elämän riistämistä ei voi katsoa artiklan vastaiseksi silloin, kun se on seurausta voimankäytöstä, joka on ehdottoman välttämätöntä kenen hyvänsä puolustamiseksi laittomalta väkivallalta.

Hätävarjelu-oikeutta on yleensä perusteltu kahdella tavalla. Toisen mukaan valtion tehtävänä on turvata ihmisten oikeudet ja rangaista loukkaukset. Ihmiset ovat siis luovuttaneet oikeutensa voimakeinojen käyttöön valtiolle ja hätävarjelu on toissijaista. Tilanteessa, jossa valtio ei pysty täyttämään turvallisuusveloitetaan, ihmiset voivat turvautua hätävarjeluun. Toisessa perustelutavassa voitaisiin käyttää tiivistelmänä lausetta ”oikeuden ei tarvitse väistyä vääryyden tieltä”. Sekä kansalaisen käyttämällä hätävarjellulla, että valtion oikeudella rangaista rikoksentehtäjiä on sama lähtökohta: pyritään poistamaan ja kumoamaan vääryydet. (Backman 2004, 5–6.)

Kun arvioidaan voimankäytön puolustettavuutta, otetaan huomioon suojeltavan edun merkitys ja hyökkäyksen vaarallisuus sekä puolustuksessa käytettävän väkivallan ja siitä seuraavien vahinkojen suuruus. Jos hätävarjelua käytetään vähäarvoisen omaisuuden pelastamiseksi, ei silloin esimerkiksi saa aiheuttaa vakavia henkeen tai terveyteen kohdistuvia vammoja. (HE 44/2002 vp, 17–18). Hätävarjelutilanteen arviointi aloitetaankin kysymällä, onko kyse ensinkään hätävarjelutilanteesta, eli määrittykö oikeudettoman hyökkäyksen torjuminen ajallisesti oikein. Toiseksi arvioidaan puolustusteen tarpeellisuutta, eli oliko tarpeellista käyttää minkäänlaista puolustustekoa hyökkäyksen torjumiseksi. Viimeisenä arvioidaan keinojen oikeasuhtaisuutta eli sitä, olivatko puolustuskeinot oikeassa suhteessa ja tarpeellisia hyökkäyksen laatuun verrattuna. Vaikka arvioinnissa edellytetäänkin sekä tarpeellisuutta että puolustettavuusarviointia, niin käytännössä tarpeellisuusarviointi sekoittuu puolustettavuusarviointiin. Esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvissa hyökkäyksissä ei keneltäkään voida edellyttää paikalta pakenemista, vaikka joissakin tilanteissa se olisikin järkevintä. (Tapani 2008, 883–884.)

Hätävarjeluteko täyttää itsessään jonkin rikoksen tunnusmerkistön, esimerkiksi pahoinpitelyn. Jos teossa pysytään tietyissä rajoissa, teko ei tunnusmerkistön mukaisuudesta huolimatta ole oikeudenvastainen. (Koskinen 2008, 41.) Hätävarjelu kuuluu oikeuttamisperusteisiin, eli se katsotaan oikeudenmukaiseksi ja on yleisesti hyväksyttyä toimintaa. Yleensä hätävarjelutilanteessa puolustautuminen pelastaa arvokkaita etuja. Hätävarjelulla on sallittua puolustaa omaa tai jonkun toisen henkeä sekä omaa tai toisen omaisuutta. Julkisen omaisuuden puolustaminen on myös sallittua, mutta julkisten etujen tai yhteisöllisten oikeushyvien suojelu taas ei ole. Myöskään kunnia ei kuulu hätävarjelu-oikeuteen yksinään, sen lisäksi hyökkäys täytyy kohdistua ruumiilliseen koskemattomuuteen tai muuhun suojeltavaan etuun. (HE 44/2002 vp, 111–112.)

Lain mukaan hätävarjelussa saa käyttää vain välttämättömiä voimakeinoja hyökkäyksen torjumiseksi. Toisin sanoen, jos hyökkäyksen torjumiseksi olisi riittänyt vähempikin väkivalta, se ei ollut silloin välttämätöntä. Välttämättömyyteen liittyy myös aikarajoitus. Voimakeinoja ei saa käyttää ennen kuin niille on tarvet-

ta, eikä myöskään sen jälkeen, kun tilanne on jo ohi. (HE 44/2002 vp, 112.) Pelkkä uhkaus oikeushyviin kajoamisesta ei siis ole riittävä, ellei muista siihen tilanteeseen liittyvistä olosuhteista ole pääteltävissä, että uhkaus tullaan toteuttamaan välittömästi. Oikeus hätävarjeluun päättyy sillä hetkellä, kun hyökkäys loppuu tai kun hyökkääjän käyttäytymisestä voidaan päätellä, että uutta hyökkäystä ei ole välittömästi tulossa. (Melander 2010, 122.)

Jos hätävarjelussa on käytetty vain välttämättömiä voimakeinoja, ei ole väliä, kuinka paljon puolustuksella aiheutetaan vahinkoa tai kuinka paljon sillä pelastetaan. Oikeuskirjallisuudessa edellytetään kuitenkin uhratun ja pelastetun edun välistä vertailua, jotta saavutettaisiin kohtuullinen lopputulos. (HE 44/2002 vp, 112.) Arviointi näissä tapauksissa on tapauskohtaista, mutta joitakin suuntaviivoja voidaan antaa. Hyökkäystä joka kohdistuu ruumiilliseen koskemattomuuteen, voidaan lähtökohtaisesti puolustaa voimakkaammalla väkivallalla kuin mihin hyökkäys voisi johtaa. Kun kyse on omaisuuteen kohdistuvasta hyökkäyksestä, lähtökohtana on, että voidaan uhrata pelastettua arvokkaampi etu. Omaisuutta voidaan puolustaa myös kajoamalla ruumiilliseen koskemattomuuteen, mutta hengen uhraaminen ei kuitenkaan ole sallittua. Puolustettaessa jotakin etua, tulee ottaa huomioon, onko hyökkääjä esimerkiksi lapsi, jolloin keinot ovat lievempiä kuin jos kyseessä olisi aikuinen. (Melander 2010, 123–124.)

3.2 Hätävarjelun liioittelu

Tilanteessa, jossa puolustukseen käytetään enemmän voimakeinoja kuin mitä voidaan pitää välttämättömänä, on kyse hätävarjelun liioittelusta. Liioittelussa edellytetään myös, että kyseessä on hätävarjelutilanne. Ennen lain uudistusta yleisenä käytäntönä oli, että jos keinoja käytetään ennen kuin hätävarjelutilanne on kyseessä, vasta tilanteen jälkeen tai muuhun kuin puolustustarkoitukseen, tilannetta ei voitu tulkita hätävarjelutilanteeksi vaan itsenäiseksi rikokseksi. Nykyään kuitenkin ajatellaan, että samat motivaatioon vaikuttavat seikat, jotka aiheuttavat liiallisten voimakeinojen käytön, voivat myös johtaa aikarajojen ylittämiseen (Lappi-Seppälä 2004, 22). Jos tilanne tulkitaan hätävarjelun liioitteluksi, tuomioistuin voi ratkaista asian kolmella tavalla. Teosta voidaan tuomita täysi

rangaistus, tuomita rangaistus alennetulta asteikolta tai vapauttaa henkilö kokonaan rangaistusvastuusta. Kokonaan vapauttaminen edellyttää, että olosuhteet huomioon ottaen tekijältä ei voitu olettaa muunlaista suhtautumista. Häätävarjeluun liioittelu kuuluu näin ollen anteeksiantoperusteisiin. Liioittelu voi olla myös rangaistuksen yleinen vähentämisperuste, jos sen katsotaan olevan lieventävä tekijä tuomittavaa seurausta mietittäessä. (HE 44/2002 vp, 112–113.) Häätävarjeluun liioittelu rangaistuksen lievennysperusteena edellyttää sitä, että tilanne on ollut lähellä häätävarjelua. Tekoa ei voida täysin hyväksyä häätävarjeluna, vaan tekijältä olisi voinut odottaa muunlaista käyttäytymistä, mutta samalla se ei ole selvästi ylittänyt sitä, mitä on pidettävä puolustettavana tekona. (Lappi-Seppälä 2004, 23.)

Häätävarjeluun liioittelua arvioitaessa perusteena on siis liian voimakas puolustautuminen. On käytetty enemmän väkivaltaa kuin tilanne on vaatinut. Arvioinnissa huomioidaan tilanteen yllätyksellisyys ja vaarallisuus. Liiallinen voimakeinojen käyttö voi siis jäädä rankaisematta, jos olosuhteet – vaarallisuus ja yllätyksellisyys sekä tilanne muutoinkin – ovat olleet sellaiset, että tekijältä ei kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista. Aikarajojen ylitys voidaan myös katsoa häätävarjeluksi, eli jos puolustus aloitetaan liian aikaisin tai sitä jatketaan vielä sen jälkeen, kun hyökkäys on loppunut. (Lappi-Seppälä 2004, 21–22.)

Kun tekijä tuomitaan häätävarjeluun liioittelusta, hänet tuomitaan rikoksesta, jonka tunnusmerkistön voimakeinojen käyttö täyttää. Häätävarjeluun liioittelu –nimistä rikosta ei siis ole, vaan se vain mainitaan rikosnimikkeen yhteydessä, esimerkiksi häätävarjeluun liioitteluna tehty pahoinpitely. (HE 44/2002 vp, 113.)

3.3 Missä menee raja?

Lain mukaan häätävarjeluun ja häätävarjeluun liioittelun raja menee siinä, kun häätävarjeluna tehty teko ei ole välttämätön hyökkäyksen torjumiseksi, kotirauhan suojaamiseksi tai omaisuutensa takaisin ottamiseksi. Välttämättömänä pidettävää tekoa arvioidaan sen mukaan, olisiko hyökkäys voitu torjua vähemmilläkin

voimakeinoilla ja onko teko tehty hätävarjeluun liittyvien aikarajojen puitteissa. (HE 44/2002 vp, 111–112.)

3.4 Hätävarjelun ja sen liioittelun arviointi oikeuskäytännössä

Hätävarjelua ja hätävarjelun liioittelua käytetään yleisimmin puolustuksena henkirikosten sekä vakavien väkivaltarikosten yhteydessä. Näissä tapauksissa ennen väkivaltaa esiintyy usein jonkinlaista riitelyä ja/tai uhkailua ja usein väkivaltaan syyllistynyt on myös jossain vaiheessa joutunut olemaan puolustuskannalla. Oikeuskäytännössä suhtaudutaan sitä varauksellisemmin mitä vaarallisempia välineitä tilanteessa on käytetty. Jos taas tilanteessa hyökkääjälle aiheutuu vähäisempiä vammoja kuin mitä hän on aiheuttanut tai käytetään lievempiä aseita kuin hyökkääjä, nämä tilanteet katsotaan useammin hätävarjeluksi tai sen liioitteluksi. (HE 44/2002 vp, 113.)

Arviointiin vaikuttavat hyökkäyksen vaarallisuus sekä tilanteen yllätyksellisyys. Sitä ymmärrettävämpänä mahdollisia virhearviointeja pidetään mitä yllätyksellisempi tilanne on ollut ja mitä lyhyempi harkinta-aika puolustautujalla on ollut. Tilanteessa otetaan huomioon myös tekijän tuntemukset. Tekijän käyttäytyminen tulee ymmärrettäväksi ja anteeksiannettavaksi, jos tilanne aiheuttaa sellaista pelkoa, kauhua tai hämmennystä, että tekijän kyky arvioida tilannetta ja säädellä käyttäytymistään on alentunut. Toisaalta jokaiselta vaaditaan kuitenkin kykyä itsehillintään, joten vastuuvapautteen ei oikeuta pelkästään se, että henkilön on vaikea hillitä itseään tai tekemisiään. Jos voimankäytön takana ovat siis aggressiiviset tuntemukset, esimerkiksi viha tai kostonhalu, teko ei ole anteeksiannettava, vaan anteeksiannettavuuteen vaaditaan siihen yllätyksellisyyden tai lyhyen harkinta-ajan tuomat reaktiot tai puolustautumistuntemukset. (HE 44/2002 vp, 117–118.) Tuomioistuimen täytyisi pystyä tunnistamaan sekä perustelemaan tämä tekijän puolustautumista ohjaava motivaatioperusta eli se, puolustaudutaanko pelon tai hämmennyksen vai vihan tai kostonhalun takia. Tämä voi olla välillä haastavaa jopa lainkäyttäjille tunnistaa. (Tapani 2008, 887–888.)

KKO 2013:60

Korkeimman oikeuden tapauksessa A on tunkeutunut kumipampulla varustautuneena B:n ja C:n asuntoon ja tehnyt ruumiillista väkivaltaa kaatamalla B:n lattialle ja sen jälkeen lyönyt C:tä päähän kumipampulla sekä kuristanut tätä. Samassa tilanteessa B on, saadakseen A:n pois C:n kimpusta ja kuristamasta tätä, lyönyt A:ta pihviveitsellä 22 kertaa kasvoihin, rintakehän alueelle ja jalkaan. Haavat ovat olleet pisto- ja viiltohaavoja. Hovioikeus katsoi B:n syyllistyneen hätävarjelun liioitteluna tehtyyn törkeään pahoinpitelyyn. B oli valittanut tuomiosta, joten korkeimman oikeuden täytyikin harkita sitä, onko B:n toiminta ollut loppuun asti oikeutettua hätävarjeluna vai onko teko ollut hätävarjelun liioittelua ja mahdollisesti sen vuoksi anteeksiannettava.

Korkein oikeus oli tuomiossaan todennut, että A:n hyökkäys on ollut raju ja B ja C ovat kokeneet sen yllättäväksi ja vaaralliseksi. Tapahtumat ovat myös edenneet nopeasti. C:n hengitys on salpautunut ja hänen olonsa on muuttunut sekavaksi A:n kuristaessa häntä, joten B:llä on ollut aiheutta pelätä C:n terveyden ja hengen puolesta. B onkin tämän takia ottanut keittiöstä veitsen ja lyönyt sillä A:ta. Näytetyksi on tullut se, että B:n veitseniskut eivät ole loppuneet siihen, kun A on lopettanut C:n kuristamisen, mutta yksikään lyönneistä ei myöskään tosiasiallisesti ollut hengen ja terveyden kannalta vaarallinen. Korkein oikeus on katsonut, että B:n osittain kovatkin veitseniskut ovat olleet tarpeellisia hyökkäyksen torjumiseksi, koska C on ollut vakavassa hengen ja terveyden vaarassa. Tältä osin B:n teko on siis ollut oikeutettu hätävarjelutilanteena. Kuristamisen loppumisen jälkeiset puukoniskut ovat kohdistuneet jo lattialla tuupertuneena olevaan C:hen. Tämä ja lyöntien määrä sekä niissä käytetty voima huomioon otettuna Korkein oikeus katsoi, että B:n menettely on tältä osin ylittänyt sen, mitä voidaan kokonaisuutena arvioiden pitää puolustettavana oletetun hyökkäyksen torjumiseksi.

Tapahtumapäivänä B oli saanut A:lta uhkaavia puheluita ja A:n tunkeuduttua asuntoon tilanteesta oli tullut kaoottinen ja tapahtumat olivat edenneet nopeasti. Oven takana ollut A:n kaveri oli myös lisännyt B:n pelkoa tilanteessa. Olosuhteet huomioon ottaen korkeimman oikeuden mukaan B:n tosiasialliset mahdollisuudet harkita puolustustekojen tarpeellisuutta

ja suhteellisuutta olivat vähäiset. A:n hyökkäyksen yllätyksellisyys, vaarallisuus ja tilanne kokonaisuudessaan ovat olleet sellaiset, ettei B:ltä ole voinut kohtuudella vaatia muunlaista suhtautumista. Loppuvaiheen tekoja B:n osalta on siis perusteltua pitää anteeksiannettavana. Korkein oikeus katsoi B:n syyllistyneen hätävarjelun liioitteluna tehtyyn pahoinpitelyyn ja hänet jätettiin tuomitsematta rangaistukseen. Vahingonkorvauksia B joutui kuitenkin maksamaan.

Korkeimman oikeuden tapauksessa tulee hyvin ilmi se, miten hätävarjelun ja hätävarjelun liioittelun raja voi välillä olla hyvinkin häilyvä ja sitä on hankalaa arvioida. Korkein oikeus onkin tässä tapauksessa arvioinut, että osaa teosta voidaan pitää hätävarjeluna, kun osa taas on mennyt hätävarjelun liioittelun puolelle. Tilanteessa, jossa oikeus on katsonut teon olevan hätävarjelua, on toinen henkilö ollut vakavassa hengenvaarassa jolloin kovatkin iskut ovat olleet hyväksyttäviä. Tämän jälkeen iskut ovat muuttuneet hätävarjelun liioitteluksi, kun hyökkääjä on ollut jo tuupertuneena maahan, eikä hyökkäys ole jatkunut. Tässä on ylitetty hätävarjelun oikeutukseen liittyvä aikarajoitus. Loppujen lopuksi henkilö on kuitenkin jätetty tuomitsematta rangaistukseen, koska tilanne on ollut sen verran yllättävä ja uhkaava, ettei henkilöltä olisi voinut vaatia muunlaista käyttäytymistä. Luultavasti henkilö on joutunut tilanteessa paniikkiin, eikä ole pystynyt kunnolla miettimään tekojaan ja on pelännyt toisen henkilön hengen puolesta.

Tällaisissa tilanteissa on kuitenkin vaikea vetää rajaa sille, milloin henkilöltä voidaan odottaa tietynlaista käyttäytymistä ja milloin ei. Tässäkin tapauksessa veitsellä on pistetty/viilletty 22 kertaa mikä kuulostaa hyvin isolta määrältä. Ensimmäisenä tulisi mieleen, että tuommoista ei voida jättää rankaisematta, mutta loppujen lopuksi lyöntien määrästä ei voi päätellä yksinään mitään. Muut olosuhteet vaikuttavat hyvin paljon arviointiin. Joten vaikka tapaus voi kuulostaa pahalta, niin kuin tässä nuo 22 puukoniskua, niin siitä ei vielä voi päätellä juurikaan mitään, vaan täytyy tietää koko tapahtumankulku ja muut olosuhteet.

KKO 2016:97

Tapauksessa A oli tappanut B:n iskemällä tätä veitsellä rintaan. A oli kertonut, että oli iskenyt veitsellä puolustaakseen itseään, koska B oli yrittänyt raiskata hänet. Kysymys olikin siitä, olivatko olosuhteet tekohetkellä sellaiset, että kyseessä olisi hätävarjelu tai hätävarjelun liioittelu ja miten todistustaakka jakautuu tällaisessa tilanteessa, jossa vastaaja väittää toimineensa hätävarjelutilanteessa.

A ja B olivat tavanneet ravintolassa ja olivat menneet sieltä B:n asunnolle. Myöhemmin samana yönä A oli tappanut B:n iskemällä tätä kerran veitsellä rintaan. Teon jälkeen hän oli huuhdellut veitsen ja ottanut sen sekä B:n matkapuhelimen mukaansa poistuessaan asunnolta. B:n ruumis oli löydetty päiviä myöhemmin hänen asunnostaan. Oikeuslääkärin mukaan kuolinsyy oli rintakehän pistohaava. Korkeimmassa oikeudessa A ei kiistänyt tekoa eikä sen tahallisuutta, mutta vaati, että teko katsotaan hätävarjelun liioitteluksi, koska oli tehnyt teon puolustaakseen itseään. Hän oli myöskin yrittänyt aiemmin soittaa itselleen kyytiä pois asunnolta siinä kuitenkaan onnistumatta. Tämän jälkeen A:n kertomuksen mukaan B oli ahdistellut häntä ja A oli pelännyt, että B aikoo raiskata hänet. A ei ollut tapahtuneen jälkeen soittanut kuitenkaan apua tai kertonut asiasta kenellekään. Oman kertomuksensa mukaan häntä oli pelottanut ja hän oli ajatellut, että B:lle ei ollut käynyt pahasti. Hän ei ollut myöskään tiennyt mitä tilanteessa olisi pitänyt tehdä.

Oikeudessa todisteina käytetyistä televalvontatiedoista selvisi, että puhelimesta oli yritetty soittaa puheluita ja näin ollen ne tukevat A:n kertomusta. Myös A:n ystävä kertoi hänen soittaneen ja kysyneen kyytiä. Myös todisteina olleet valokuvat tukivat A:n kertomusta siitä, millaiset olosuhteet tekoaikana olivat olleet. B oli myös aikaisemmin tuomittu seksuaalirikoksista, joka vähäisessä määrin tukee A:n kertomusta. Nämä asiat huomioon ottaen korkein oikeus katsoi, että A:n väite puolustuksesta B:n oikeudentonta hyökkäystä vastaan on uskottava.

A:n kertoman mukaista tapahtumienkulkua ei voitu varmuudella sulkea pois esitetyn todistelun perusteella, joten tapahtumaa täytyy arvioida lähikohtaisesti A:n kertomuksen perusteella. Korkeimman oikeuden mu-

kaan A:lla on ollut oikeus puolustautua B:n oikeudetonta hyökkäystä vastaan, joka on A:n kertomuksen mukaan tapahtunut. B on ollut A:ta selvästi kookkaampi ja estänyt A:ta pääsemästä vapaaksi. Hän on kuitenkin ollut aseeton, eikä ole kohdistanut suoranaista väkivaltaa A:ta kohtaan esimerkiksi lyömällä tai kuristamalla. Tämän takia A:lla ei ole ollut oikeutta käyttää väkivaltaa, joka hyvin todennäköisesti johtaa B:n kuolemaan. A:n teko onkin näistä syistä ylittänyt sen, mitä on pidettävä puolustettavana ja on ollut hätävarjelun liioittelua. Harkittaessa sitä, ovatko olosuhteet olleet sellaiset, ettei A:lta kohtuudella voinut vaatia toisenlaista suhtautumista, korkein oikeus katsoi, että vaikka A:n vaihtoehdot tilanteessa ovat olleet rajoitetut, hän olisi voinut ainakin käyttää veistä vähemmän vaarallisella tavalla kuin iskemällä rintaan. Näin ollen A:ta ei ole perusteltua vapauttaa kokonaan rangaistusvastuusta. Hätävarjelun liioittelun katsotaan kuitenkin olleen lieventämisperuste rangaistusta mitattaessa ja korkein oikeus pitiikin käräjäoikeuden määräämää rangaistusta oikeudenmukaisena. A tuomittiin hätävarjelun liioitteluna tehdystä taposta 5 vuodeksi vankilaan.

Samoin kuin ensimmäisessä esimerkkitapauksessa, tässäkin henkilön katsottiin tehneen tekonsa hätävarjelun liioitteluna. Tässä kuitenkin teon ei katsottu olleen anteeksiantoperuste, jolloin henkilön ei olisi voinut odottaa toimivan toisin. Henkilö sai rangaistuksen hätävarjelun liioitteluna tehdystä taposta, mutta tässä tapauksessa korkein oikeus katsoi hätävarjelun liioittelun olleen kuitenkin lieventämisperusteena rangaistusta mitattaessa, joten henkilö ei saanut yhtä kovaa rangaistusta kuin taposta normaalisti saisi.

Tapauksessa ainoana paikan päällä on ollut syytetty, sellaisia todistajia ei ollut, jotka olisivat nähneet tapahtumat, mikä tekee tapahtumien arvioimisesta vaikeaa. Tapahtumien kulusta on kuultu ainoastaan syytetyn versio. Tilanteessa hyökkääjä ei kuitenkaan ollut käyttänyt varsinaista väkivaltaa, toisin kuin aiemmassa esimerkki tapauksessa, jossa henkilö oli ollut hengenvaarassa hyökkääjän väkivallan takia. Tämän takia syytetty ei olisi saanut käyttää tällaista väkivaltaa joka todennäköisesti johtaa kuolemaan. Toisin sanoen, jos syytetty olisi iskenyt veitsen hieman eri kohtaan ja hyökkääjä ei olisi kuollut, teko olisi mahdollisesti voitu katsoa hätävarjeluksi.

KKO 1997:182

Tapauksessa henkilön M asunnolla on ollut hänen lisäksi kolme ihmistä. A on ruvennut uhkailemaan muita asunnossa olleita ja huitonut muita kohti fileerausveitsellä. A on mennyt istumaan keittiöön ja hänellä on ollut haulikko kädessään ja vieressään patruunalaatikko. Hän on uhannut tap-paa paikalla olleet ja alkanut ampua haulikolla. Uhkaukset ovat kohdistu-neet erityisesti yhteen henkilöön. Laukaukset ovat kohdistuneet tämän henkilön viereen seinään. Muiden henkilöiden kertoman mukaan A on ol-lut sekava ja raivoissaan. Yksi henkilöistä on kertonut pelänneensä tosis-saan A:n ampumista. Henkilöt ovat myös kertoneet, että aseiden pois otta-misen yrittäminen oli mahdotonta hänen mielentilansa vuoksi ja sen vuoksi, että A:lla oli edessään myös fileerausveitsi, jolla hän oli aiemmin huitonut. Henkilöt olivat sitä mieltä, että jos he olisivat yrittäneet ottaa aseen pois, jollekin heistä olisi tapahtunut jotain. Pakoon lähteminen ei heidän käsityksensä mukaan ollut myöskään mahdollista, koska A olisi tällöin ampunut pakenijaa.

M on tilanteessa toistuvasti yrittänyt saada A:ta laittamaan aseiden pois, mutta A on vain jatkanut ampumista. M on mennyt hakemaan makuuhuoneesta olevasta asekaapista pienoiskivääriin, ladannut sen ja mennyt sen kanssa takaisin keittiöön. Hän on myös kertonut, että on aiemmin saanut A:n rauhoittumaan ja estänyt tämän tunkeutumisen taloon uhkaamalla aseella ja ampumalla ilmaan. Tämän vuoksi hän on siis hakenut aseiden nytkin, jotta saisi A:lta aseiden pois. M:n mukaan A oli kuitenkin hänet huomattuaan alkanut nostaa haulikkoa M:ää kohti, jolloin M oli laukaissut oman aseensa. Hän ei ollut oman kertomuksensa mukaan kerennyt tähdätä ennen laukaisuaan, koska oli ampunut viime hetkellä ennen kuin A olisi ampunut häntä.

Sekä käräjäoikeus että hovioikeus katsoivat, että M oli käyttänyt tilanteessa enemmän väkivaltaa kuin tilanteessa oli välttämätöntä ammuttuaan A:ta lähietäisyydeltä. Näin ollen hän oli syyllistynyt hätävarjelun liioitteluna tehtyyn tappoon.

Korkein oikeus on katsonut, että M:llä on ollut perusteltu syy hakea ase makuuhuoneesta, koska hän on aiemmin kehottanut A:ta laittamaan

aseen pois, mutta hänen käyttöksensä on vain muuttunut uhkaavammaksi. M on myös aiemmin onnistunut aiemmin rauhoittamaan A:n aseella uhkaamalla. A:n ase on ollut myös ladattuna ennen M:n laukausta. Näiden syiden takia sekä sen, että A:n ase on osoittanut M:ään päin jolloin M:llä ei ole ollut aikaa tähdätä laukaustaan, oikeus katsoo M:n teon olleen hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön. Teko on siis tehty hätävarjelutilanteessa eikä M:ää tuomittu teostaan rangaistukseen.

Tapauksessa korkein oikeus on, toisin kuin alemmat oikeusasteet, katsonut, että henkilöllä on ollut perusteltu syy ampua aseella. Tilanteessa ei ole juurikaan ollut vaihtoehtoja eikä myöskään aikaa miettiä miten toimia. Tosin käräjäoikeus sekä hovioikeus olivat sitä mieltä, että tilanteessa olisi voinut toimia muutenkin kuin ampumalla. Olisihan tilanteessa voinut esimerkiksi yrittää ottaa hyökkääjältä asetta pois tai lyödä aseella ampumisen sijaan. Toki on myös helppo jälkeenpäin sanoa mitä tilanteessa olisi voinut tehdä toisin. Korkein oikeus onkin arvioinut, että tilanteessa ei ole ollut aikaa miettiä vaihtoehtoisia toimintatapoja, vaan henkilö on toiminut tilanteen vaatimalla tavalla.

Suurimpana erona siihen, miksi tämä tapaus katsottiin hätävarjelukseksi ja edellinen hätävarjelun liioitteluna tehdyksi tapoksi, on se, että tässä hyökkääjällä oli ase, jolla hän oli jo ampunut ympäriinsä ja aikoi ampua henkilöitä kohti. Edellisessä taas ei ollut käytössä mitään aseita, eikä puolustautujalla ollut välitöntä hengenvaaraa. Tällaisessa tilanteessa katsotaan puolustautujalla olevan velvollisuus myös miettiä puolustautumiskeinoaan, eikä vain tehdä sitä mikä ensimmäisenä tulee mieleen.

4 Pohdinta

Työn tarkoituksena on ollut selvittää, mitä vaaditaan siihen, että jonkun toiminta todetaan hätävarjelukseksi tai hätävarjelun liioittelukseksi. Missä menee näiden kahden raja ja mitä asioita huomioidaan oikeuskäytännössä, kun mietitään näiden välistä rajaa? Hätävarjeluhan on jokaiselle suositeltava toimintatapa, joka on yleisesti hyväksyttyä. Vaikka toiminta itsessään täyttää jonkin rikoksen tunnus-

merkistön, sitä suositellaan jokaiselle, koska sillä puolustetaan jotain tärkeämpää arvoa. Hätävarjelun liioittelu taas voidaan antaa anteeksi joissain tapauksissa. Tätä toimintatapaa ei kuitenkaan suositella, koska tilanteet arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Vaikka hätävarjelu on sallittua, tällaisissa hätävarjelutilanteissa voi olla vaikea harkita, mikä teko lasketaan myöhemmin hätävarjeluksi, mikä hätävarjelun liioitteluksi ja mikä taas itsenäiseksi rikokseksi. Raja voi välillä olla hankala erottaa. Esimerkiksi tilanteessa jossa joku uhkaa aseella, ei yleensä pysty tai ole aikaa miettiä mihin kohtaan sitä esimerkiksi sillä veitsellä iskisi tai olisiko jotain muuta mahdollisuutta puolustautua. Hyvin usein tällaisissa tilanteissa toimitaan nopeasti eikä ole juurikaan aikaa miettiä, jolloin tilanteeseen vaikuttaa myös ympäristö: onko vieressä keittiöveitsi vai paistinpannu millä puolustautua. Loppu onkin sitten tuomioistuimesta kiinni, tulkitaanko tilanne hätävarjeluksi vai ei.

Hämmäntävää hätävarjelutilanteen arvioimisessa voi olla myös se, että eri oikeusasteet voivat olla hyvinkin eri mieltä tilanteista. Esimerkiksi Korkeimman oikeuden tapauksessa 1997:182 Korkein oikeus katsoi toiminnan hätävarjeluksi, kun taas kärjäoikeus ja hovioikeus katsoivat, että henkilö oli syyllistynyt hätävarjelun liioitteluna tehtyyn tappoon. Tästä voisi saada käsityksen, että edes tuomioistuimet eivät tulkitse lakia samalla tavalla tai ole samaa mieltä hätävarjelun edellytyksistä. Toisaalta taas joissakin tapauksissa oikeusasteet ovat samaa mieltä asioista, kuten Korkeimman oikeuden tapauksessa 2016:97, jossa Korkein oikeus piti kärjäoikeuden tuomion voimassa ja henkilö tuomittiin hätävarjelun liioitteluna tehdystä taposta. Tämä osoittaa myös sen, miten vaikeaa välillä on harkita sitä, mikä toiminta on tarpeellista hyökkäyksen torjumiseksi ja mikä taas menee liioitteluksi.

Hätävarjelun liioitteluksi tuomitussa teossahan voidaan antaa joko täysi rangaistus, tuomita rangaistus alennettuna tai vapauttaa kokonaan rangaistuksesta. Näiden väliset rajat voivat myös olla välillä vaikea erottaa ja joissakin tapauksissa osa teosta voidaan katsoa hätävarjeluksi, osa hätävarjelun liioitteluksi, jossa tekijältä ei kuitenkaan ole voitu kohtuudella vaatia muunlaista suhtautumista, ja osa sellaiseksi liioitteluksi, jossa olisi voinut toimia toisellakin tapaa. Tekoja ei siis voida välttämättä aina kokonaan lokeroida esimerkiksi hätävarjeluksi, vaan

osa teosta voidaan katsoa hyväksytyksi toiminnaksi, kun taas osa voi olla liioittelua.

Yleisesti kuitenkin hätävarjelun edellytyksenä on, että puolustusteko on ollut tarpeellinen hyökkäyksen torjumiseksi. Lähtökohtaisesti siis, jos puolustautuja käyttää vähäisempää väkivaltaa kuin hyökkääjä, se katsotaan aina hätävarjeluksi. Sitä vaikeammaksi arviointi menee, mitä enemmän väkivaltaa puolustautuja käyttää suhteessa hyökkääjään. Myös henkilöiden ominaisuuksilla on osansa arvioinnissa. Tilanne katsotaan vaarallisemmaksi esimerkiksi siinä tapauksessa, että hyökkääjä on paljon isokokoisempi puolustautujaan nähden, jolloin hyökkäyksen kohteella on heikommät mahdollisuudet puolustautua, kuin jos vastassa olisi samankokoinen henkilö.

Hätävarjelun liioittelussa merkitystä on sillä, kuinka yllättävä tilanne on ollut. Hätävarjelun liioittelussahan on käytetty enemmän väkivaltaa puolustautumiseen kuin olisi ollut tarve tai puolustusteko on tehty ennen tai jälkeen oikeudettoman hyökkäyksen. Teko voi olla anteeksiannettava, mutta se edellyttää sitä, että henkilöltä ei ole voitu odottaa muunlaista käyttäytymistä. Tällaisia ovat tilanteet, jotka ovat olleet niin yllättäviä, että henkilö ei ole pystynyt harkitsemaan puolustustekoa tai tilanne aiheuttaa sellaista pelkoa ja kauhua, että henkilön kyky arvioida tilannetta on alentunut. Vaikka kyseessä onkin periaatteessa rikos, josta normaalisti rangaistaisiin, niin näissä tilanteissa lakikin katsoo, että virhearvioinnit voidaan antaa anteeksi. Nämä tilanteet ovat kuitenkin aina toisen ihmisen aiheuttamia joita ei olisi tapahtunut ilman tätä henkilöä.

Toisaalta tilanne voidaan myös katsoa sellaiseksi, että sitä ei voida antaa anteeksi, vaan tilanteessa olisi ollut mahdollisuus toimia toisinkin ja harkita toimintaansa. Näissä tilanteissa voidaan tuomita joko täysi rangaistus tai jos katsotaan, että tilanne on ollut lähempänä hätävarjelutilannetta, niin tätä voidaan käyttää rangaistuksen vähentämisperusteena. Tilanteissa ei siis voida jonkin tietyn yksityiskohdan perusteella sanoa, onko kyse hätävarjelusta vai sen liioittelusta. Jos tilanteessa puolustautuja on käyttänyt enemmän väkivaltaa kuin hyökkääjä tai puolustusteko on tehty ylittäen aikarajat, ei voida vielä välttämättä

sanoa, että kyseessä on hätävarjelun liioittelu. Tilanteeseen vaikuttaa moni muu asia ja siksi asiaa tarkastellaankin kokonaisuutena.

Lakihan ei määrittele tarkkoja rajoja sille, mikä on hätävarjelua ja mikä hätävarjelun liioittelua. Laissa vain määrätään, mitä asioita täytyy ottaa huomioon tätä arvioitaessa ja se, että teko ei saa ylittää sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana. Mitä sitten pidetään kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, jää melkeinpä kokonaan lainkäyttäjän tulkinnan varaan. Vaikka niin lain esitöissä kuin muussa oikeuskirjallisuudessa on määritelty jonkin verran tarkemmin näitä edellytyksiä ja aiheesta on monia ennakkotapauksia, asian tulkinnanvaraisuudesta kertoo paljon se, että eri tuomioistuimet ovat päätyneet eri ratkaisuihin tapauksissa. Vaikka oikeuskäytäntöä hätävarjelun ja hätävarjelun liioittelun osalta on melko paljon, niin näkemyseroja löytyy edelleen näiden edellytyksistä. Tämä on ongelmallista myös ”tavallisten” ihmisten kannalta, jotka eivät ole lainoppineita, koska laki on ennestäänkin jo hieman vaikeaselkoista ja sen lisäksi tuomioistuimet ovat eri mieltä edellytyksistä. Näiden takia on vaikea etukäteen tietää, mikä toiminta katsotaan jälkikäteen hätävarjeluksi ja mikä hätävarjelun liioitteluksi.

Monissa tapauksissa, jossa tuomioistuin on katsonut kyseessä olevan hätävarjelun liioittelu, puolustautuja on varmasti luullut toimineensa hätävarjelutilanteessa ja ajatellut, että muuta mahdollista toimintatapaa ei ole. Hätävarjeluahan käytetäänkin monesti puolustuksena oikeudessa, kun on ollut jokin tappelu tai muu vastaava tilanne, jossa on toiselle aiheutunut vammoja tai jopa kuollut joku. Tämän takia on toki ymmärrettävää, että tuomioistuinten täytyy harkita tarkkaan ja ottaa huomioon jokainen seikka, joka asiaan on vaikuttanut, ennen kuin se voi päättää mistä on kysymys. Hätävarjelua kun yritetään käyttää syynä myös sellaisissa tapauksissa, joihin se ei liity mitenkään. Tuomioistuimen vastuulla on erottaa nämä tapaukset toisistaan.

Hätävarjelulle ja hätävarjelun liioittelulle on siis vaikeaa vetää mitään yksiselitteistä rajaa, koska arviointiin vaikuttaa niin moni asia. Pari asiaa kuitenkin voisi nostaa yli muiden, mitkä ovat ehkä ne tärkeimmät mitä arvioinnissa otetaan huomioon. Ensiksi se, että puolustustekoa ei aloiteta ennen kuin hyökkäys on

alkanut tai on alkamaisillaan eikä myöskään sen jälkeen, kun se on loppunut. Toiseksi myös se, että puolustautuessa ei heti ensimmäisenä tartuta siihen veitseen tai aseeseen, vaan yritetään esimerkiksi pitää hyökkääjä paikallaan, jos se on mahdollista tai torjua hyökkäys muilla tavoin. Tosin jos hyökkäys on välittömästi henkeä uhkaava, niin tilanteessa ei välttämättä ole muuta vaihtoehtoa.

Lähteet

- Backman, E. 2004. Huomioita hätävarjelusta ja todistustaakan jaosta hätävarjeluasioissa. Teoksessa Männistö, J (toim.). Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Turku: Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, 3–10.
- Boucht, J. & Frände, D. 2008. Suomen rikosoikeus – Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Euroopan ihmisoikeussopimus 18-19/1990
- Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.
- Juho, A. 2004. Pakkotila vastuuvapausperusteena. Helsingin hovioikeus. https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachment/s/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rikosoikeudenuudistuneetyleisetopit2004/OB93klLv/Rikosoikeuden_uudistuneet_yleiset_opit_2004.pdf. 3.4.2017.
- KKO 1997:182
- KKO 2013:60
- KKO 2016:97
- Koskinen, P. 2008. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kosonen, S. 2016. Oikeus antaa joskus anteeksi 22 puukoniskua, joskus ei yhtäkään: Hätävarjelun arviointi jälkikäteen on vaikeaa. MTV uutiset. <http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/oikeus-antaa-joskus-anteeksi-22-puukoniskua-joskus-ei-yhtakaan-hatavarjelun-arviointi-jalkikateen-on-vaikeaa/5974972>. 30.9.2016.
- Kurki, T. 2016. Paras keino ei ole karate, vaan karata – naiselle itsepuolustus on kuin ensiaputaito. YLE uutiset. <http://yle.fi/uutiset/3-8628116>. 30.9.2016.
- Lappi-Seppälä, T. 2004. Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus II. Lakimies 2004/1. 3–36.
- Melander, S. 2010. Rikosoikeus 2010-luvulla. Helsinki: Yliopistopaino.
- Pakkokeinolaki 450/1987
- Perustuslaki 731/1999
- Poliisilaki 872/2011
- Rikoslaki 39/1889
- Ruokangas, P. 2015. Naapuririita äityi painiksi ja johti sakkoihin. YLE uutiset. <http://yle.fi/uutiset/3-8246359>. 30.9.2016.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2013. Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2016. Rikosoikeus – Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum Pro.
- Tapani, J. 2008. Hätävarjelun liioittelu – Sekaannusta vai systematiikkaa?. Teoksessa Savela, A (toim.). Defensor Legis 2008/6. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 883–892.

Terenius, M. 2004. Hätävarjelu ja voimakeinojen käyttö. Helsingin hovioikeus. https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/rikosoikeudenuudistuneetyleisetopit2004/OB93klLvb/Rikosoikeuden_uudistuneet_yleiset_opit_2004.pdf. 3.4.2017.